

LIVEL 9

16. - 29.7.2023
ILANZ/GLION (GR)

CUORS
ROMONTSCH
INTENSIV

Gliendisdis, ils 17 da fenadur 2023

Modul 1A (10.55 – 12.30)

Tgi che legia romontsch sa dapli

Marisa Thöni

En quest modul legin nus communablamein ina cuorta historia criminala. Nus emprendin d'enconuscher niev vocabulari e fagein atenziun alla pronunzia. Mo era il cuntegn da quei crimi da stad duei buca vegnir alla cuorta. Differents aspects vulan vegnir discutai.

Modul 1B (10.55 – 12.30)

Tuatschin – il dialect dalla Val Tujetsch

Philippe Maurer

Il tuatschin ei il dialect sursilvan che sedifferenziescha il pli fetg dil sursilvan da scartira. Interessantamein cumparta el era entgins tratgs linguistics culs dialects sutsilvans e surmirans.

En quei modul dat Philippe Maurer ina introducziun da quei dialect fascinont. Ina part cumpeglia exerchezis pratics (auditivs ed a scret). Ina ulteriura part cuntegn in referat davart las differenzas dil tuatschin ed il sursilvan da scartira, e las corrispundenzas culs dialects dil Grischun central.

Mardis, ils 18 da fenadur 2023

Modul 2A

La Bibla sco scolasta da romontsch

Andri Casanova

La «Bibla romontscha ecumena» ei ina nova translaziun dalla Bibla per sursilvan. Pugn da partenza fuorman ils texts oriunds en lungatg hebraic, aramaic e grec. Andri Casanova ei in dils translatur. El illustrescha a moda passiunada las sfidas e la valur da quella lavur cun agid d'exempels ed exerchezis concrets.

Modul 2B

Ina tschaghignada egl avegnir dil romontsch

Marisa Thöni

Nus astgein buca serrar ils egls avon la realitad ch'il romontsch en territori romontsch sesanfla el regress. Nus enconuschin denton era la locuziun «Totgesagte leben länger».

En quest modul discutein nus la situaziun actuala dil romontsch. Per capir meglier il svilup dil romontsch dein nus in'egliada sin sia historia. Nus encurin motivs pil regress. A maun digl exempel da Laax fagein nus patratgs davart il futur dil romontsch.

Mesjamna, ils 19 da fenadur 2023

Modul 3A

Il «Rutsch» da Brinzauls

Marisa Thöni

Igl entir mund discuora dil «Rutsch» da Brinzauls. Cun grond quita vegn il moviment dil cuolm observaus. Differentas mesiras vegnan pridas per proteger la populaziun, ils animals e l'infrastructura. Mo la smanatscha tras il cuolm resta. Tgei munta quei per ils carstgauns e la natira?

En quest modul tedlein nus differentas contribuziuns da RTR, nus udin tgei che la populaziun da Brinzauls patratga, era sclarin nus differentes terms technics. Per finir il modul legin nus in text davart la bova da Fidaz digl onn 1939. Quella ha giu satrau ina casa d'affons, 18 persunas han piars la veta.

Modul 3B

Cuors dad ABL

Carla Guldimann

La sera dils 18 da fenadur introducescha Maria Schmid-Spirig nus en sia metoda dad ABL. Presenta ei era Carla Guldimann ch'ei cusseglia dra diplomada per quella metoda d'emprender a moda autobiologica. En quei modul fa Carla cun nus in cuors che cuntegn ton ina part teoretica sco era ina gronda part pratica. Sche l'aura lubescha, fagein nus denter auter ina cuorta spassegiada. Prender cun nus: Enzatgei da sriver, ev. in pèr soccas ni scalfins, ed eventuals products per 'testar' (p.ex. vestgadira, artechels da cosmetica, cungems). La basa dil cuors fuorman ils dus cudischs da Maria Schmid-Spirig. Tgi che ha interess da cumprar quels ha la pusseivladad da far quei directamen al cuors.

Gievgia, ils 20 da fenadur 2023

Modul 4

Excursiun ella Val Tujetsch

Tarcisi Hendry e Conrad Berther

L'excursiun dil nivel 9 dad uonn meina nus ella Val Tujetsch. L'introducziun el dialect local, il tuatschin, ha Philippe Maurer fatg cun nus il gliendisdis, ils 17 da fenadur. A Sedrun savein nus prender in bogn ella historia dalla Val Tujetsch cun dus experts en quei fatg. Nus survegnin investa egl archiv communal cultural cun historia da Tujetsch, e visitein il museum La Truaisch che presenta denter auter la reha cultura e cristallas dalla val.

8.33 Partenza cul tren da Glion

9.31 Arrivada a Sedrun

9.45 – 10.45, e 11.00 – 12.00

Gruppa A: **Archiv communal cultural cun historia da Tujetsch**

Gruppa B: **Museum La Truaisch, cun film, cristallas e cultura**

Viadi perliung la **senda 'fotograVia'** tochen il Lag da Claus, Surrein (Tujetsch), ca. 15' a pei engiuviars, cun mirar las fotografias ca. 25'.

12.30 Grillada/Picnic al Lag da Claus. Sutvart: Ustria cun tualettas.

14.00 Viadi a pei (ca. 45' senza sefermar) dil Lag da Claus tochen Rueras **(Via dalla NEAT)**.

Alternativa: Restar al Lag da Claus e turnar a pei alla staziun da Sedrun

15.12 Partenza da Rueras

15.16 Partenza da Sedrun

16.22 Arrivada a Glion

Venderdis, ils 21 da fenadur 2023

Modul 5A

Fantoms linguistics – fenomens ch'ins anfla buc en ina grammatica

Not Soliva

Mintgaton fan Romontsch*as diever da construcziuns e structuras sorprendentas en lur lungatg matern. Udin nus quellas da differentas personas, cazzta quei dad eruir, schebein ellas ein era documentadas. Encurend ellas grammaticas anflein nus lu magari mo largias. Communabla mein nus a catscha da tals fantoms ella grammatica per era capir entginas reglas zuppadas dil sursilvan.

Modul 5B

Ina concorrenza per il pli bi viadi tras la Surselva

Marisa Thöni

Il di suenter nossa bellezza excursiun creein nus en quest modul nies agen viadi tras la Surselva!

Imaginei che vus luvreies en in biro da viadi en Surselva. Vus haveis l'incumbensa da vender bials viadis a hosps. Mo avon che vender bials viadis, ston quels viadis era vegnir creai. En gruppas rimneis vus ideas per differentas activitads, seigi quei activitads culturalas, sportivas ni culinaricas. Era in bi liug da star sur notg sto esser cumpigliaus.

La gruppas che ha creau il pli bi viadi gudogna in premi.

Invasiun dalla Bassa - Invasiun dalla Bassa! – Invasiun dalla Bassa?

Gieri Venzin e Leander Albin

Gieri Venzin muossa en siu film «L'invasiun da la Bassa» co igl augment dils prezis dad immobiglias metta sut squetsch il svilup da pigns vitgs muntagnards, sco per exempel Camuns e Tersnaus. Nus survegnin la pusseivladad da discuorer cun Gieri Venzin sur da siu film.

En quei modul emprendin nus era d'enconuscher Leander Albin ch'ei oriunds da Tersnaus. El ei vegnius portretaus da Gieri Venzin. Bugen vulein nus udir dad el, tgei ideas, visiuns e giavischs ch'el ha per siu vitg natal Tersnaus.

La finfinala vulein nus discutir cun Gieri Venzin e Leander Albin sur da differents aspects dil tema «Invasiun dalla Bassa». Ei quei ina constataziun, in imperativ ni ina damonda?

Mardis, ils 25 da fenadur 2023

Modul 7A , el marcau da Glion

«Schichtwechsel – La Surselva»

Marisa Thöni

Forsa ei curdau en egl a vus che differents carpuns ein repartgi sin plirs plazs el marcau da Glion. Exact! Quella crappa fa part dil project «Schichtwechsel – La Surselva».

Per cuntentar nossas marveglias fagein nus en quei modul in'excursiun el Museum Regional Surselva e tras il marcau da Glion. Nus visitein igl εμπrem l'exposiziun speciala «Adatg in crap! Steinreiche Surselva». Tema dall'exposiziun ei la geologia e la historia culturala dalla crappa. Silsuentar cuntinuein nus nossa excursiun cun ina tura guidata tras Glion e ses plazs.

Modul 7B

“Jeu selegrel mei”! – Ei quei aunc romontsch?

Gianna Caviezel

Gianna Caviezel muossa co luvrar cul computer per translatar, e tracta suandontas tematicas:

- particularitads grammaticalas, ortograficas e lexicalas dil romontsch grischun
- regionalissem ed expressiuns dialectalas
- dicziunaris, bancas da datas ed autras fontaunas
- gruppas en mira, normas e standards
- process da lavur: translaziun – revisiun
- program da translaziun

Participontas e participonts retscheivan ina incumbensa da translaziun ed applicheschan la savida acquistada.

Mesjamna, ils 26 da fenadur 2023

Modul 8A, a Breil

Sils fastitgs d'ina pioniera dil turissem

Michael Friberg

1873 publichescha Fausta Capaul (1847-1927) in inserat el "Der Freie Rätier". En quel communichescha ella ch'ella hagi aviert a Breil *ein geräumiges Gasthaus für den Sommeraufenthalt von Fremden*, e lantscha aschia avon 150 onns il turissem da stad a Breil. Michael Friberg accumpogna nus sils fastitgs da quella dunna. Nus spassegein al Curtgin Crest la Crusch, il belvedere da lu, contemplein maletgs che muossan il vitg da Breil da quels onns, visitein l'exposiziun da maletgs da Charles Flach, in frequent hosp da vacanzas en Casa Fausta Capaul, ed enderschin quei e tschei da quella interessanta dunna e pioniera.

Modul 8B

La senda enferrada dil Pinut: In highlight turistic da Flem

Marisa Thöni

Gian Fontana descriva en siu raquent "Fein selvadi" en maniera fetg impressiunonta co in pur da Fidaz fageva fein selvadi sil Pinut. Ins scheva che la fenada dil Pinut nutreschi ina vacca duront in unviern. Pli tard, il 1907, ha il hotelier da Flem Christian Meiler iniziau da baghegiar ina senda enferrada sil Pinut, per divertir ils differents turists che vegnevan en vacanzas a Flem. A caschun dil giubileum 100 onns avertura dalla senda enferrada Pinut, han differents interessai priu catsch per lantschar ina nova senda enferrada sil Pinut, ozildi in highlight turistic da Flem. In grondius exempel per discutir davart il svilup turistic en nossa regiun.

Gievgia, ils 27 da fenadur 2023

Modul 9A

Survetsch medicinal en Surselva

Marisa Thöni

Il Spital regional da Glion ei l'emprema adressa per in tractament medicinal en Surselva. Biars affons dalla Surselva ein naschi en quei spital. L'identificaziun dalla populaziun cul spital regional ei gronda.

Co ha Glion e la Surselva survegniu siu spital? En quest modul mirein nus silla historia dil spital regional da Glion. Nus fagein patratgs davart sia funcziun e muntada per la regiun.

Nies hosp, Dr. Luis Poltera, anteriur miedi da casa a Glion, raquenta a nus ord siu mintgadi e discutescha cun nus sur dil sistem da sanadad en Surselva.

Modul 9B

nossaistorgia.ch

Flavio Huonder

La plattafuorma «nossaistorgia.ch» exista dapi il 2017 e cuntegn gia varga 13'000 fotografias, audios e films che raquentan historias e historia dil Grischun.

nossaistorgia.ch ei pia era nossa historia, forsa da nusezs, forsa da nies vitg nativ, da nos geniturs, da nossas tattas ni da nos basats. En quei luvratori formulein nus a scret novas contribuziuns per la plattafuorma a basa da fotografias che nus prendein cun nus. Entgins exempels introductivs faciliteschan quella lavur.

Venderdis, ils 28 da fenadur 2023

Modul 10A (9.00 – 11.40)

Cumparegliaziun interidiomatica – Da viadi sur il delta dils idioms romontschs

Not Soliva

La differenziaziun dils idioms romontschs paran magari da caschunar in dètg viriveri. Els ein aschi differents en tons aspects ch'ei va savens vess da veser igl origin communabel. Mo sco tier in delta cun ses differents bratschs vein nus era cheu regularitads da scuvierer, e l'aua flessegia dapertut dalla medema fontauna. Nus lein pia far ina survesta per capir meglier quei viriveri.

Modul 10B (9.00 – 11.40)

Il luf selvadi sesviluppescha ad in animal da cultura. Tgei vul quei dir?

Marisa Thöni

Nus tuts enconuschin las praulas dils frars Grimm «Il luf ed ils siat anseuls» e «La Capetscha cotschna». En quest modul legin nus quellas duas praulas e sedumandein, co quellas praulas han influenzau nies maletg dil luf. Uss ch'il luf ei cheu en Surselva setschenta la damonda dad in niev pugn da vesta.

Tgei vul quei pia dir, il luf – in animal da cultura?